

[B] **VEEL BEKENDS, MAAR TOCH OOK IETS NIEUWS.
RECENTE PSYCHOLOGISCHE ROMANS
VAN JAN SIEBELINK**

In het debuut van Jan Siebelink, *Nachtschade* (1975), staat een autobiografisch ogend verhaal: 'Witte chrysanten'. Het bevat de herinneringen van een ik-verteller aan zijn jeugdijaren, met name aan de omgang met zijn vader. Die had een kleine bloemenkwekerij in het dorp V. Hij was niet erg geschikt om de bloemen in de nabij gelegen stad te verkopen: daarvoor was hij te weinig assertief. Hij kon slecht met mensen omgaan die niet behoorden tot de Gereformeerde Bond, waarbij hij zelf aangesloten was: een strenge christelijke gemeenschap die zich van de wereld had afgewend. Wel stimuleerde hij zijn zoon om door te leren, onderwijzer te worden. Toen deze een keer verhinderd was om een bestelling af te leveren, werd de vader door een bloemist, die nota bene zelf een pot met chrysanten had laten vallen, uitgescholden, een gebeurtenis die de protagonist nog meer raakte dan zijn vader. Jaren later bezocht hij zijn oude woonplaats, waar hij hoorde dat de agressieve klant inmiddels was gestorven. Hij kocht witte chrysanten en legde die op het graf van de man – nadat hij ze volledig had vertrapt.

Inmiddels weten wij, voornamelijk door interviews met de schrijver, dat dit verhaal inderdaad geheel autobiografisch was: de vermelde gebeurtenissen hadden zich precies zo in de jaren vijftig in het Gelderse Velp, grenzend aan de stad Arnhem

(waar Siebelink de kweekschool bezocht), afgespeeld. Siebelink heeft menig element uit zijn verhaal opnieuw gebuikt, zoals de kwekerij, die paradijselijke trekken gaat vertonen; de vader, die al zijn energie gebruikt voor zijn religieuze toewijding, maar werk en gezin verwaarloost, en het leraarschap van een of meer hoofdfiguren. Men treft ze bijvoorbeeld aan in de roman *De herfst zal schitterend zijn* (1980), in de verhalencyclus *De bloemen van Oscar Kristelijn* (1998) en, uiteraard, in *Knielen op een bed violen* (2005), Siebelinks succesvolste boek (er zijn meer dan een half miljoen exemplaren van verkocht!), dat zeer wel als een – naar mijn mening onnodig uitvoerige – herschrijving van ‘Witte chrysanthen’ kan gelden. Dat Siebelink de methode van hergebruik of recycling van eigen of andermans teksten nog steeds gebruikt, demonstreert hij in zijn recente publicaties.

Het gaat om *Het lichaam van Clara* (2010) en *Oscar* (2012), een boek dat op de omslag wel een roman heet, maar eerder een novelle is. *Het lichaam van Clara* is een Haagse roman, waarin de levensloop van Clara Hofstede (een allusie op de bijnaam ‘Hofstad’ van Den Haag) centraal staat. Het is niet Siebelinks eerste Haagse roman: dat was *Vera* (1997), een boek dat in verband is gebracht (alleen al vanwege de naam) met *Eline Vere* (1889) van Louis Couperus; het verhaalverloop van beide teksten is echter nogal verschillend. In dat opzicht zijn de overeenkomsten tussen *Vera* en *Het lichaam van Clara* juist opvallend groot. Het levensverhaal van beide vrouwen wordt in retrospectief verteld: dat Vera ongeveer 45 is en Clara 62 als de vertellers terugblikken, heeft relatief weinig consequenties. Beide vrouwen zijn opgegroeid in een niet onbemiddeld, maar weinig harmonieus gezin: de moeder valt weg, als Vera en Clara nog jong zijn. Als kind ontbreekt het hun aan zelfvertrouwen en voelen zij zich eenzaam: zij hebben weinig of geen vriendinnen. Eenmaal op de middelbare school ontdekken zij de mogelijkheden om hun onmiskenbare schoonheid met lipstick en andere middelen te verfraaien: zij worden daarom door hun vrouwelijke klasgenoten voor een “hoer” uitgemaakt, terwijl de jongens en soms volwassen mannen hun aandacht proberen te trekken. Zij hebben al vroeg een vast vriendje (de ongeremde Clara verleidt zelfs haar Arubaanse gymnastiekleraar, die wordt gedumpt als de relatie haar gaat vervelen), maar

van een echte liefde is voorlopig geen sprake. Beiden gaan zij letteren studeren, respectievelijk Nederlands en Spaans, maar voltooien de studie niet. Hun partner vinden zij dan toch vrij onverwacht, een degelijke man, maar wel wat saai, zodat beiden uitkijken naar meer opwindende mannen. Het huwelijk van Clara eindigt in een scheiding. Hoe het Vera vergaat, komt de lezer niet te weten: de roman heeft een open einde.

Er zijn twee belangrijke verschillen tussen deze romans. Het eerste is dat waar *Vera* inderdaad wel wat doet denken aan *Eline Vere*, de verwijzingen in *Het lichaam van Clara* naar Couperus’ meesterwerk de lezer onmogelijk kunnen ontgaan. De roman begint namelijk met een autorit van Clara door Den Haag en bij het geboortehuis van Couperus gekomen, ziet zij een man die haar wenkt. Hij vraagt haar of zij een foto van hem wil maken, met het huis op de achtergrond. Als zij op zijn aandringen haar naam prijsgeeft, is hij buitengewoon verrast: hij maakt zich bekend als de schrijver Oscar Sprenger en zijn nieuwe boek heet, hoe toevallig, *Clara*. Als zij later van hem het manuscript van de roman krijgt, is zij ervan overtuigd dat het haar leven is dat in Sprengers roman is beschreven. Bij haar ontwikkelen zich gevoelens van verliefdheid voor de sympathieke schrijver, maar na een presentatie van de roman in een boekhandel lukt het haar niet hem weer te ontmoeten. Bestaat Sprenger eigenlijk wel of is hij een projectie van de naar liefde hunkerende, hallucinerende Clara? Het zou zeer wel kunnen, maar daar staat tegenover dat de auteur, die in enkele gecursiveerde passages het lopende verhaal onderbreekt, nu juist zegt dat *hij* Clara is. Daarmee treedt hij in de sporen van Couperus, die op de vraag wie voor zijn tragische heldin als voorbeeld had gediend, antwoordde dat hij *zelf* Eline Vere was. Een dergelijk complex spel met fictie en werkelijkheid zal men in *Vera* niet vinden. Het sluit trouwens ook niet aan bij het voornamelijk naturalistische karakter van *Het lichaam van Clara*.

Een tweede verschil is dat Vera een emotionele, maar geestelijk gezonde vrouw is, terwijl Clara, net als Eline, duidelijk een gestoorde persoonlijkheid is. In hun ongelukkige jeugd ontwikkelen zij geen gevoel van eigenwaarde, hun liefdesleven is een mislukking, zij ontberen steeds meer realiteitsbesef. Beiden gaan uiteindelijk aan hun neurosen te

gronde. Het is moeilijk te zeggen welke thans bekende stoomissen Eline teisteren (zie Frans de Jonghe, *Eline Vere bij de psychiater*, Bloemendaal 1991), omdat de classificatie van geestesziekten die nu wordt gehanteerd, in Couperus' tijd nog niet bestond. Siebelink besteedt veel aandacht aan de symptomen van Clara's neurosen. Het meest opvallend is dat zij na het verlies van haar moeder met een kartelmesje in haar lichaam begint te snijden (automutilatie, komt vaak voor bij borderline-patiënten), zodat haar lichaam op den duur onder de littekens komt te zitten: vergelijk de titel. Ook het horen van stemmen en het hallucineren worden vaak vermeld (kenmerkend voor schizofrenie.) Dwangneurotische handelingen zijn haar frequente masturbatie, haar obsessieve bidden en, in haar laatste weken, het (symbolisch te duiden) schoonvegen van de straat waar zij woont en die in haar buurt. Deze en andere handelingen worden vaak beschreven, maar het blijft onduidelijk bij welk ziektebeeld Siebelink de uiteenlopende symptomen wil onderbrengen. Een en ander klemt te meer, omdat Clara als studente drie jaar in therapie is geweest. Caroline, haar behandelaar, concludeerde dat zij "de leegte niet kon vullen". Daar schieten Clara en de lezer toch weinig mee op! Wat voor deze psychopathologische problematiek geldt, kan men trouwens van de roman als geheel zeggen: Siebelink is het slachtoffer geworden van de trots op zijn eigen vondsten, maar die roepen vragen op die geen antwoorden opleveren. Vergeleken met *Vera* is de ambitieuze roman *Het lichaam van Clara* dan ook bepaald geen vooruitgang.

Oscar is een veel eenvoudiger boek, dat als bijzonderheid heeft dat het verhaal niet chronologisch wordt verteld. Centraal staat, zoals te verwachten, een zekere Oscar (een naam die Siebelink vaak gebruikt): hij werkt in Den Haag, waar hij op het Gymnasium Haganum sinds 1936 Engels geeft. Zijn collega en vriend is Id: in *De herfst zal schitterend zijn* komt deze ongewone naam ook voor en behoort daar toe aan een man die in een driehoeksrelatie verzeild raakt. Dat gebeurt hier ook. Er komt een jonge, knappe docente Engels, Esmée Sondaard (ongetwijfeld een *speaking name*), de sectie versterken. Afgesproken wordt dat Oscar haar in zal werken, hoewel hij als docent (hij kan bijvoorbeeld slecht orde houden) duidelijk van Id de mindere is.

Oscar wordt verliefd op Esmée, het lijkt tot een verhouding te komen, maar zij kiest voor de doortastende Id, met wie zij ook trouwt.

Als de oorlog uitbreekt (een verhaalachtergrond die nieuw is voor Siebelink) moeten Oscar en Id in dienst. Na vijf dagen is Nederland in Duitse handen, op Zeeuws-Vlaanderen na. De vrienden wordt gevraagd om een groot geldbedrag, vijf miljoen Nederlandse gulden, vanuit Middelburg naar Duinkerke te brengen en vervolgens naar de regering in ballingschap in Londen. Dat levert een barre autotocht op, dwars door de linies. Dan blijkt tussen Oscar en Id de hiërarchie omgedraaid: Oscar, die een voortreffelijk schutter is gebleken, gedraagt zich heldhaftig (men ontkomt niet aan de gedachte dat Henri Osewoudt uit Hermans' *De donkere kamer van Damokles* als voorbeeld heeft gediend) en moet Id voortdurend letterlijk en figuurlijk de weg wijzen. In een gevecht in de buurt van Duinkerke wordt Id door Oscar doodgeschoten: of deze dat met opzet heeft gedaan, blijft ongewis, wel lijkt hij zich schuldig te voelen. Hoe dit ook zij, Oscar bereikt de havenstad en weet een boot naar Engeland te vinden. Hij blijft daar vijf jaar lang. Kennelijk is hij bij de Engelse luchtmacht terechtgekomen, want als

Duinkerke in de Tweede Wereldoorlog.

hij na de oorlog in het vaderland terugkeert, is dat als officier met een RAF-uniform,

Hij krijgt weer contact met Esmée, die van hem vraagt de tocht die hij met Id maakte met haar over te doen en daarbij uit te leggen wat er is gebeurd. Het relaas over deze tweede reis, per trein en auto, naar Duinkerke wisselt dat van de eerste voortdurend af. Het is verhaaltechnisch goed gedaan, maar het onvermijdelijke gevolg is dat er in de explicaties van Oscar nogal wat herhalingen voorkomen: diverse voorvallen worden twee of meer keren belicht. De beste fragmenten van de novelle zijn die waarin duidelijk wordt hoezeer Oscar de aantrekkingskracht van Esmée nog steeds voelt, maar niet goed weet te verwoorden. Hoe zij er over denkt, blijkt uit het slot: als Oscar, op de plaats des onheils gekomen, Esmée om begrip vraagt voor wat er is gebeurd, stopt zij haar oren dicht, loopt naar de auto en rijdt weg, Oscar verbijsterd achterlatend.

RUDI VAN DER PAARDT

JAN SIEBELINK, *Oscar*, De Bezige Bij, Amsterdam, 2012,
125 p; JAN SIEBELINK, *Het lichaam van Clara*, De Bezige Bij,
Amsterdam, 2010, 335 p.
